

УДК 343.983 (477)

Є.С. Манько, експерт Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при УМВС України в Сумській області

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗА ФОТОКАРТКАМИ ОСІБ, СФОТОГРАФОВАНИХ ЗІ ЗНАЧНИМ РОЗРИВОМ У ЧАСІ

Розглянуто особливості проведення ідентифікації за фотокартками осіб, сфотографованих зі значним розривом у часі.

Ключові слова: значний розрив у часі, тривалість ідентифікаційного періоду, межі ідентифікаційного періоду.

Рассмотрены особенности проведения идентификации по фотографиям лиц, сфотографированных со значительным разрывом во времени.

The paper studies problems of facial image comparison in two (several) pictures taken with considerable time lag.

Криміналістичне портретне дослідження, як відомо, покликане сприяти вирішенню таких важливих завдань, як встановлення особи невідомих злочинців, невпізнаних трупів, свідків, підозрюваних, громадян, що зникли безвісти, фактів належності документів, які посвідчують особу, та інших обставин, що мають значення для розслідування кримінальних справ. Крім того, таке дослідження використовують під час ототожнення різних історичних діячів за їхніми портретними зображеннями, виконаними, як правило, зі значним розривом у часі

Предметом криміналістичного портретного дослідження є розпізнання (діагностика) і встановлення тотожності особи за ознаками зовнішності.

Достовірна оцінка таких ознак неможлива без урахування закономірностей вікових змін зовнішності осіб та інших чинників, у тому числі відомостей про певний ідентифікаційний період, особливо коли йдеться про порівняння знімків осіб, сфотографованих зі значним розривом у часі.

Питанням ідентифікаційних портретних досліджень присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні вчені: Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, І.Ф. Винниченко, А.А. Гусев, О.М. Зінін, П.Г. Орлов, Г.М. Павлов, В.О. Снетков, Г.В. Соколов, В.С. Степанін, Н.В. Терзієв, А.А. Топорков, П.П. Цветков та інші. Але з огляду на складність і багатоаспектність таких досліджень не всі питання досліджено повною мірою, і окремі з них потребують додаткового дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей проведення ідентифікації особи за фотокартками, зробленими зі значним розривом у часі.

Серед основних закономірностей зміни зовнішності людини, які враховують під час експертного портретного ототожнення, варто звернути увагу на такі. Харак-

тер і напрям зміни з віком окремих елементів зовнішності у різних людей є однотипними (так, шкіра обличчя у різних людей, змінюючись, проходить у своєму розвитку однакові стадії — як за зміною кольорів, так і за ступенем зморшкуватості), хоча межі та темпи зміни однойменних ознак у них неоднакові і залежать як від чинників групового характеру (расова належність, стан здоров'я, спосіб життя, статура тощо), так і від індивідуальних особливостей розвитку організму людини. При цьому темп, напрям і характер зміни зовнішності людини упродовж життя неоднакові. В одному віці зміни настають швидко, в іншому віці їх розвиток сповільнюється; елементи зовнішності можуть змінюватися спочатку в одному напрямі (наприклад, збільшуватися щодо інших), а потім — в іншому; одні ознаки (наприклад, колір шкіри обличчя, ступінь її зморшкуватості) змінюються постійно, досягаючи максимуму у похилому віці, інші — не зазнають видимих змін упродовж тривалого періоду (наприклад, колір очей).

Ознаки зовнішності, змінюючись, не зникають безслідно, а переходять з одного стану в інший (так, щічна ямка у результаті змін спочатку перетворюється у щічну складку, а згодом — у зморшку; М-подібна лінія росту волосся перетворюється у глибокі залисина, які можуть злитися з тім'яною та потиличною лисиною, тощо).

Крім зазначених закономірностей зміни зовнішності людини та їх прояву, під час експертного портретного ототожнення слід обов'язково враховувати ідентифікаційний період, зокрема його тривалість — час, що розділяє моменти зйомки осіб, представлених на порівнюваних фотографіях. Оскільки темп, напрям і характер зміни зовнішності людини у часі є чинниками непостійними, слід також враховувати й межі ідентифікаційного періоду, зумовлені віком порівнюваних осіб у момент фотографування, адже за тієї самої тривалості ідентифікаційного періоду його межі можуть виявитися неоднаковими для різних пар порівнюваних знімків. Тому зміст поняття «значний розрив у часі» є неоднаковим для різних меж ідентифікаційного періоду, а отже, та сама тривалість цього періоду може бути як значним розривом у часі (наприклад, під час порівняння знімків дитини та підлітка), так і незначним (під час порівняння знімків осіб у зрілому віці).

Під значним розривом у часі вчені пропонують розуміти ідентифікаційний період, за який сталися суттєві зміни у зовнішності, а оскільки такі зміни відбуваються зі зміною вікових періодів розвитку людини, то саме ці періоди і варто вважати об'єктивним критерієм визначення значного розриву у часі [1, с. 45].

Отже, значним розривом у часі є відрізок часу, межі якого або збігаються з початком і закінченням певного вікового періоду, або перебувають у різних вікових періодах. У другому випадку розрив у часі має бути не меншим, ніж напівсума суміжних вікових періодів, у яких перебувають межі ідентифікаційного періоду. При цьому розрив у часі буде більший, якщо межі ідентифікаційного періоду перебувають у вікових періодах, що не є суміжними [2, с. 48].

З огляду на те, що експертну портретну ідентифікацію зазвичай застосовують у випадках, коли іншими способами встановити особу неможливо, дослідження фотознімків осіб, сфотографованих зі значним розривом у часі, має велике значення, адже нерідко лише кваліфікований висновок фахівця може стати цінним джерелом інформації і поштовхом до подальшого розслідування. Отже, доцільно розглянути особливості методики ототожнення особи за такими фотознімками [3, с. 48].

На стадії попереднього дослідження при ототоженні осіб, сфотографованих зі значним розривом у часі, крім вирішення традиційних завдань (щодо статі, національності, перенесених захворювань та операцій, що впливають на зовнішність, якості фотозображень, чинників відображення ознак зовнішності, ступеня порівнянності досліджуваних матеріалів тощо), особливу увагу звертають на визначення віку порівнюваних осіб за їх зовнішнім виглядом і встановлення часу фотографування. Для цього насамперед визначають межі ідентифікаційного періоду і його тривалість, що дає змогу під час подальшого аналізу ознак зовнішності оцінити характер змін цих ознак за певний період часу. При цьому слід враховувати, що у різні вікові періоди точність встановлення віку неоднакова. Так, у дитячому віці його можна встановити з точністю до року, у юнацькому та молодому віці — з точністю до 2—3 років, у зрілому та літньому — з коливаннями у 5 років, а у старечому — з коливаннями у 10 років [4, с. 71].

Загалом точність визначення віку залежить від різних об'єктивних чинників, найважливішими з яких є біологічні та фотографічні.

Біологічними чинниками, що впливають на визначення віку, є такі:

– антропологічний тип, до якого належить особа, що її ототожнюють, пропорції її обличчя;

– аномалії у розвитку людини: природні (індивідуальні темпи вікових змін організму) та патологічні (наприклад, явища рахіту, ідіотизму, що сповільнюють ріст, явища гігантизму, що прискорюють ріст);

– операції, травми, що змінюють обличчя;

– умови життя та харчування, що суттєво сповільнюють або прискорюють вікові зміни організму (зокрема відомо, що людина з психічними захворюваннями (уродженими, спадковими, набутими) зовні виглядає молодшою ніж за календарним віком, тоді як захворювання ендокринної системи, навпаки, призводять до більш раннього, порівняно з календарним віком, старіння людини).

До фотографічних чинників, що впливають на визначення віку, належать:

– якість фотознімка (різкість, контрастність, зернистість), його дефекти (вуаль, вицвітання тощо);

– наявність ретуші негатива та позитива.

Різкий і контрастний фотознімки підкреслюють усі вікові особливості особи, складки та зморшки і відповідно «старять» сфотографовану особу, а нерізкий фотознімок робить її зображення розпливчастим, неясним. При цьому деталі обличчя та вікові особливості не проглядаються, а отже, такий фотознімок «молодить» сфотографовану особу. Завуальований, вицвілий фотознімок справляє аналогічне враження.

Ретуш професійних портретів осіб молодого віку, як правило, призводить до того, що особа виглядає старшою за свій вік, оскільки властивий цьому віковому періоду рельєф обличчя частково усувається, обличчя робиться більш плоским. Ретуш осіб, сфотографованих у наступних вікових періодах, робить їх молодшими завдяки тому, що усуває ознаки старіння обличчя.

Визначення віку зазвичай проводять за кожною ознакою окремо, вираховують суму отриманих значень і ділять на кількість вивчених ознак. Отримане значення з точністю до 2—5 років буде позначати вік людини. Задля справедливості слід зазначити, що такий механічний спосіб визначення віку під час дослідження зов-

нішності за фотозображеннями може давати доволі велику похибку, а отже, слід ретельно оцінювати кожну взяту на дослідження вікову ознаку і визначати за нею максимальний і мінімальний вік, а потім вносити виправлення.

Одними із достовірних ознак визначення віку людини є наявність, розташування та ступінь виразності зморшок на її обличчі: лобових, у зовнішніх кутах очей, під очима, носогубних, на мочках вушних раковин, перенісці, верхній губі, підборідді, щоках, а також шийних зморшок [5, с. 38].

Доцільно зупинитися на основних типових станах зморшок і складок шкіри у різні вікові періоди.

Лобові зморшки з'являються приблизно у віці 20 років у вигляді дуже малопомітних борозенок. До 25—30 років вони стають добре помітними (лінії зморшок при цьому ясно позначені), але не глибокими. Після 40 років лобова зморшкуватість розвивається у вигляді борозенок різної глибини, довжини та кількості.

Носогубна складка формується до 20—25 років у вигляді невеликого поглиблення країв носа. До 30 років вона стає більш помітною, до 35 років — добре вираженою по всій її довжині, а до 50 років — виразною і чіткою по всій її довжині.

Зморшки зовнішніх кутів очей з'являються в основному до 25 років. У початковій стадії вони або мають слабкий малюнок, або на їхньому місці проглядається лінійна червоність. До 30 років ці зморшки стають більш чіткими, а до 35 років добре вираженими. До 45 років з'являються так звані «гусячі лапки», виразність яких різко посилюється з роками. Крім цього, збільшується (або з'являється, якщо його не було) нависання нерухомої частини верхнього повіка над зовнішнім кутом ока.

Зморшкуватість під очима в зоні нижніх повік і нижче їх (в очних западинах) з'являється, починаючи із 25 років — спочатку у вигляді горизонтальної складки в зоні нижнього повіка з ледь помітною поперековою або косою лінією. До 35 років вони стають більш вираженими у вигляді поздовжньої та поперекової (косої) зморшкуватості. До 40 років зморшки під очима хоча й не є чіткими, але займають всю очну западину, провали та «мішки» у цих місцях починають з'являтися після 45 років. Після 50 років ця зморшкуватість є різко вираженою.

Зморшкуватість за вушною раковиною (по кілька зморшок з кожної сторони) з'являється іноді доволі рано, починаючи з 20 років (наявність по одній зморшці може свідчити про їх вродженість). У подальшому завушні зморшки збільшуються у своєму розмірі, поступово стають довшими і «спускаються» набагато нижче мочок, переходячи у похилому віці у косі шийні зморшки.

Шийна зморшкуватість, з'явившись у 35 років, стає помітною після 40 років і до 50 років досягає чіткої виразності у вигляді напівциркулярних складок.

Зморшкуватість спинки носа, що йде від внутрішніх кутів очей до спинки носа, тобто в поперечному напрямку, починає розвиватися зазвичай у віці 50—60 років. До 70 років спинка носа покривається цими зморшками.

Близько 60 років з'являється зморшкуватість на верхній губі — спочатку у вигляді дуже рідких, коротких і невеликих зморщечок переважно вертикального напрямку, які стають дедалі помітнішими. До 70 років їхні стінки округляються, а після цього віку спостерігаються різкі вертикальні зморшки та відтягування всієї верхньої губи вниз.

Невеликі поглиблення на підборідді, з'явившись у віці 60 років, до 75 років перетворюються на суттєво поглиблені ямки, до яких додаються окремі невеликі

зморшки по периферії підборіддя, біля кутів рота та нижньої губи. У віці 80—85 років з'являються різкі зморшки у різних напрямках.

Зрозуміло, що доволі велике значення в утворенні старечих змін як у зоні верхньої губи, так і підборіддя має випадіння зубів.

Зморшкуватість вушних мочок, що з'являється близько 55 років у кількості 2—4 доволі слабких зморшок у різних напрямках, до 65 років стає більш різко вираженою, а до 75 років — більш глибокою з початковим округленням стінок зморшок і з певною відвислістю мочок. З роками ця тенденція посилюється.

Зморшкуватість вушних раковин по їх краях з'являється у віці близько 70 років у вигляді ледь помітних зазублин. У подальшому цей процес розповсюджується й на внутрішні відділи вушних раковин, а також на поверхні їхніх хрящів.

Поява зморшок на всій поверхні щік стає вираженою лише близько 75 років. Разом з тим краї щік починають покриватися зморшками набагато раніше через зміни в очних западинах та зростаючу поглибленість носогубних складок. У похилому віці з'являється зморшкуватість шкіри на скроневих ділянках обличчя і над жувальними м'язами.

Завершуючи огляд основних типових станів зморшок і складок шкіри у різні вікові періоди, слід зазначити, що поява ознак старіння шкіри обличчя у чоловіків спостерігається у більш ранньому віці, ніж у жінок, і вони більш різко виражені, що зазвичай пов'язано з їхніми професіями, станом здоров'я та харчуванням [6, с. 115].

Визначенню віку людини багато в чому сприяє не лише знання процесів старіння, які відбуваються в її шкірі з роками, а й визначення часу її фотографування, про що можуть свідчити відомості, зазначені:

- у реєстраційно-облікових документах, що заводять на певну особу;
- на штампках із прізвищем особи, яку реєструють, за датою й місцем реєстрації на сигналітичних фотографіях;
- у написах на фотокартках;
- у заявах, зафіксованих у протоколах вилучення;
- у показаннях свідків;
- у протоколі огляду трупа (про фотографування трупа);
- в історії хвороби.

Час фотографування може бути визначений завдяки відомостям непрямого характеру, визначальними з яких є:

- дата безвісного зникнення особи, розшукуваного злочинця, неплатника аліментів тощо;
- час видачі документа, на якому наклеєно фотокартку (паспорта, військового квитка, посвідчення особи), якщо точно встановлено, що фотокартку не переклеювали);
- одяг сфотографованої особи відповідно до моди або фасону, певного періоду року;
- вид фотопаперу, на якому надруковано фотознімок.

Таким чином, у випадку ототожнення осіб, сфотографованих зі значним розривом у часі, попереднє дослідження зображень є доволі специфічним.

Роздільне дослідження, що передбачає вивчення зображень окремих елементів зовнішності, проводять так само, як і під час звичайної експертної портретної ідентифікації. При цьому особливу увагу звертають на чинники, пов'язані зі зйом-

кою, у тому числі вид зйомки (художня, аматорська), її умови (природне, штучне освітлення), а також на стан зовнішності людини. Адже певні прийоми фотографування та обробки фотознімка можуть суттєво спотворити вікові характеристики, «омолодити» людину, змінити ознаки її зовнішності (наприклад, підмалювання контурів брів, кайм губ, наклеювання вій, застосування рум'ян та пудри, зміна кольору волосся, характеру зачіски тощо) [7, с. 120].

Порівняльне дослідження у межах проведення експертиз стосовно збігу ознак не містить яких-небудь особливостей, тоді як оцінка розбіжностей ознак є доволі специфічною. Зокрема, у разі виявлення розбіжностей ознак з'ясовують, чи можна їх пояснити зміною ознак зовнішності у часі. Оцінку виявлених розбіжностей ознак проводять з урахуванням даних про межі, темпи, напрям і характер зміни досліджуваних елементів обличчя та їхніх ознак за певний проміжок часу [8, с. 45]. З огляду на важливість знання таких змін для проведення дослідження і формулювання висновків доцільно навести основні тенденції зміни зовнішності у часі.

Брови. З віком брови продовжують рости, стають густішими, кошлатішими (особливо у чоловіків), але основні їх контури і напрямок залишаються незмінними.

Ніс (у тому числі перенісся) з роками збільшується, досягаючи максимальних розмірів приблизно до 30 років. Спинка носа стає більш прямою або опуклою. З віком кінчик і основа носа опускаються, хрящі носа розростаються, внаслідок чого збільшуються поперечні розміри носа. Зменшення висоти носа спостерігається у глибокій старості.

Очі. З віком очна щілина звужується (найширшою вона є у дитинстві), збільшується довжина та ступінь нависання складки верхнього повіка (у похилому віці також може спостерігатися потоншення складки), виступаючі очні яблука западають в орбіти.

Рот. Довжина ротової щілини з віком збільшується, у період старіння скорочується. У зв'язку з редукцією жувального апарата атрофуються м'язи рота, особливо верхньої губи, що спричиняє загальне стоншення їхньої слизової частини. До 60 років товщина губ може зменшитися до 42 %. З випадінням зубів губи втягуються (за наявності протезів такого може не бути).

Зуби. Після зміни молочних зубів на постійні зберігається стабільність зубного апарата, у похилому віці, коли зуби стираються або випадають, висота ротової частини обличчя зменшується.

Підборіддя. Рельєф і розміри підборіддя з віком збільшуються, що може зумовити зміну круглого підборіддя, що мало виступало у дитинстві та юності, на кутасте і виступаюче у зрілих літах. У похилому віці з випадінням зубів змінюється положення підборіддя, воно ще більше виступає.

Вушні раковини. Видимих змін у формі вушних раковин не спостерігається. З віком вушна раковина може подовжуватися, може також зменшуватися ступінь її «стирчання», подовжується мочка вуха (стає більше тонкою і довгою).

Волоссяний покрив за час життя людини суттєво змінюється. Рідке, світле волосся у перші роки життя людини змінюється на густе і темне у період її зрілості. З віком людина сивіє (насамперед чоловіки), утворюється лисина або волосся стає набагато рідшим і тоншим. Легка сивина волосся, зокрема на скронях, може з'явитися близько 35 років. З 20—25 років внаслідок випадіння починає змінюватися лінія лобового контура волосся за формою та положенням, на лобовій, тім'яній або

потиличній зоні голови може спостерігатися облісіння.

Шкіра. Найсуттєвіших змін зазнають зморшки шкіри, які, з'явившись, уже не зникають, їхня кількість і ступінь виразності збільшуються (вони збільшуються у довжину і глибину) [9, с. 90].

Зазначені тенденції зміни зовнішності людини ретельно досліджують і враховують під час порівняльного дослідження фотокарток. При цьому розбіжності, які не можна пояснити значним розривом фотографування у часі та відомими причинами (хвороба, умови життя, операція тощо), або визнають як підставу для висновку про розбіжності порівнюваних осіб, або не оцінюють.

Список використаної літератури

1. Гусев А.А. Идентификация личности по фотокарточкам / А.А. Гусев. — М., 1974. — 220 с.
2. Снетков В.А. Словарь основных терминов судебно-портретной экспертизы / В.А. Снетков, А.М. Зинин. — М., 1970. — 60 с.
3. Криминалистика / [под ред. Р.С. Белкина]. — М., 1987. — 350 с.
4. Снетков В.А. Типы и элементы внешности / Снетков В.А., Зинин А.М., Винниченко И.Ф. — М. : ВНИИ МВД СССР, 1970. — 140 с.
5. Степанин В.С. Криминалистическое отождествление при идентификации. Криминалистика и судебная экспертиза / В.С. Степанин. — К., 1982. — 180 с.
6. Куприянов В.В. Лицо человека / В.В. Куприянов, Г.В. Стовичек. — М. : Медицина, 1988. — 180 с.
7. Снетков В.А. Габитоскопия / В.А. Снетков. — Волгоград : ВНИИ МВД СССР, 1979. — 280 с.
8. Снетков В.А. Использование признаков внешности при установлении личности / В.А. Снетков, А.М. Зинин. — М., 1976. — 200 с.
9. Портретная экспертиза : учеб.-практ. пособ. / [под ред. А.М. Зинина]. — М. : Экзамен; Право и закон, 2004. — 160 с.